

Anne Eriksen, *Livets læremester: Historiske kunnskapstradisjoner i Norge 1650–1840* (Oslo: Pax forlag, 2020). 336 pp.

Leidulf Melve, Universitetet i Bergen

Anne Eriksens siste bok, *Livets læremester: Historiske kunnskapstradisjoner i Norge 1650-1840*, er i all hovudsak ei samling av tidlegare publikasjonar. Den fungerer såleis som ei oppsummering av Eriksens forskingsinteresser dei siste tjue åra. Og det er ei viktig bok. Historiske kunnskapstradisjonar i tidleg moderne tid har aldri fått den merkemda den fortener. Unnataket er Ludvig Holberg, men også når det gjeld ein slik kanonisert forfattar er det først i løpet av det siste tiåret at merkemda for alvor har blitt retta mot Holbergs *historieskriving*. Det finst også nyare studiar av Gerhard Schønning og dei såkalla Bergen- og Oslohumanistane – i tillegg til Eriksens eigen forskning om den i all hovudsak topografiske litteraturen. Men her stoggar det. Historieskrivinga i tidleg moderne tid har falle mellom to stolar; den rike sagatradisjonen frå mellomalderen på den eine sida og den såkalla vitskaplege historieskrivinga på 1800-talet på den andre. Historieskrivinga i hundreåra i mellom hadde ikkje Snorres originalitet og litterære kvalitetar. Den hadde heller ikkje dei vitskaplege ambisjonane til 1800-talets historikarar.

Historieskrivinga i tidleg moderne tid var noko heilt anna. Den var, både samanlikna med mellomalderens korpus og den som vaks fram på 1800-talet, langt meir mangfaldig: den romma fleire språk (dansk, tysk og latin), den opererte innanfor ei rekkje sjangrar og den innlemma mange uttrykk. Det er dette mangfaldet Eriksen ønsker å fange. Ho ønsker på mange måtar å redde denne historieskrivinga frå den likesæla den har blitt møtt med gjennom å forstå desse tekstane som uttrykk for kunnskapstradisjonar. Eriksen vil, kort sagt, «vise frem en broket samling av tekster, aktører og forståelse av kunnskap» (s. 10). Desse tradisjonane

<https://doi.org/10.7557/4.5900>

Copyright: © 2021 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License ([CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

er, i kronologisk orden, representerte ved Jens Lauridsen Wolf, Edvard Edvardsen, Hans Lillienkiold, Jonas Ramus, Ludvig Holberg, Iver Wiel, Gerhard Treschow, Gerhard Schønning, Ove Malling og Jakob Nicolai Wilse. Boka blir avslutta med ei analyse av eit tidsskrift, ikkje ein tekst eller ein forfattar. For Eriksen representerer nemleg tidsskriftet *Urda* utgjeve på første del av 1800-talet, noko nytt. Ikkje berre vendte tidsskriftet seg til ei breiare ålmente, men oldtidsgranskinga i tidsskriftet var meir metodisk stringent og disiplinbasert enn tidlegare.

Sidan mykje av boka er basert på tidlegare forskning, er utvalet av tekstar og forfattarar i stor grad fastsett på førehand. Det fungerer fint; Eriksens vekt på mangfald gjer at utvalet gjer god meining. Sjangermangfaldet er stort: universalnasjonal og lokalhistorier blir analyserte side om side med reiseskildringar, omsetjingar, skulebøker, topografisk litteratur, biografi og til og med utopisk litteratur. Det er nesten utruleg at Eriksen får dette til å henge saman så godt som det gjer. Årsaka er fleire. Lettare omskriving av allereie publisert materiale gjer at dette brokete korpuset får tilført ein kronologisk dimensjon. Sjølv om Eriksen slår fast i føreordet at intensjonen ikkje er å fortelje ei «sammenhengende utviklingshistorie» (s. 7), er det ikkje vanskeleg å lese utvikling utifrå Eriksens analysar. Særleg gjeld dette dei to viktigaste dimensjonane i undersøkinga: tidsdimensjonen og tilhøvet mellom materielle leivningar og litterær framstilling. Kanskje burde Eriksen ha via noko meir merksemd til mellomalderens historieskriving, som for fleirtalet av desse forfattarane tente som den grunnleggjande kunnskapstradisjonen. Det er også eit lite sagn at Eriksen ikkje gjer meir ut av analysen av *Urda* i kraft av kva type kunnskapstradisjon den syner framover mot: ein langt meir einsretta og monolittisk styrt metode og ein vitenskapsfilosofi der objektiv sanning blir den primære målsetjinga.

Det er ikkje vanskeleg å forstå Eriksens tilnærming; ei meir systematisk analyse knytt til utvikling ville truleg ha redusert inntrykket av det mangfaldet som blir skrive fram. Vekta på å forstå desse tekstane på sine eigne premiss gjer at kontekstualisering for Eriksen blir eit nøkkelord. Og den konteksten som i all hovudsak blir nytta for å forstå denne brokete samlinga av tekstar, er den europeiske. Eriksen er nemleg også oppteken av kva denne mangfaldige gruppa av formidlarar av fortida hadde sams; dei høyrde, i større eller mindre grad, til «ein lærd republikk». Kontakt mellom historieskrivarane, knytt til utdanning, reising, brevveksling og anna utveksling av informasjon, etablerte ei overordna kunnskapsteoretisk ramme som gjer korpuset med tekstar langt mindre insulare enn det dei gjerne har blitt vurderte som. Europeiske kunnskapstradisjonar gjennomsyner Eriksens tekstar, analyserte som dei blir som svar på spørsmålet «kva er historie?».

Eriksen poengterer heilt korrekt at for hennar forfattarar var «historie i stor grad et flertallsbegrep» (s. 19). Historie var verken eit fag eller eit klart definert

felt, men ein aktivitet som stod i nær dialog med særleg teologi og retorikk. I all denne vekta på mangfald, er det også for Eriksen fleire moment som bind saman dette korpuset. I kraft av at alle forfattarane i større eller mindre grad står i dialog med europeiske lærdomstradisjonar, er det kanskje ikkje overraskande at svaret på kva historie er for desse forfattarane krinsar kring historie som «livets læremeister». Som langt dei fleste forsøka på å innlemme førmoderne historiesyn i enkelte kategoriar, er heller ikkje dette enkelt å få grep om. Eriksen gjer eit strålende arbeid i å vise korleis desse forfattarane, frå sine tidvis veldig ulike intellektuelle utgangspunkt, alle grip fatt i bitar av ei oppfatning som går tilbake til antikken, og som tilfører historisk kunnskap ein distinkt moralsk dimensjon. Der antikkens historieskriving gav eksempel på god og dårleg oppførsel – gjerne knytt til det politiske livet – tilførte mellomalderen ein kristen moral til historieskriving. Tidleg moderne historieskriving står utvilsamt med ein fot i kvar leir, men framstillinga til Eriksen presenterer likevel ei tydeleg utvikling frå eit religiøst orientert læremeister til opplysningstidas langt meir sekulære og nyttebaserte orientering. Eriksens analyse av dei mange måtane det eksemplariske blir skrive fram på er framifrå, og bokas store intellektuelle bidrag – frå Absalon Beyers religiøst funderte historiefilosofi kring femhundreårsriket, til Wilses utopi der det er forfattarens framtidsscenario som genererer eksempel for etterfølging til samtida.

I tillegg til denne vekta på historie som livets læremeister, er det også ein annan dimensjon som er med på å skape samanheng mellom dei særskilte verka som Eriksen analyserer. Tidleg moderne tid var nemleg karakterisert av ei ny rørsle som i stor grad var ukjend i mellomalderen, den såkalla antikvarianismen. Som historie, er også antikvarianisme eit fleirtalsomgrep. Om me følgjer ein av autoritetane på området, Arnaldo Momigliano, dreier det seg om ei storstilt interesse for innsamling av leivningar. For Momigliano stod antikvarianisme i motsetnad til historieskriving – forstått som i all hovudsak ei litterær verksemd. Eriksen gjer tidleg Momigliano til den kanskje viktigaste dialogpartneren i boka. Grepet fungerer; gong på gong viser Eriksen at skiljet mellom antikvarianisme og historieskriving er for skarpt, og at forfattarane kombinerte interesse for innsamling med den retoriske og litterære presentasjonen av fortida som moralsk lærdom. Ut i frå Eriksens materiale, er det difor heva over ei kvar tvil er at desse tradisjonane var i tett dialog lenge før dei ifølgje Momigliano fann saman på slutten av 1700-talet og på 1800-talet og la grunnlaget for moderne historieskriving. Ved å nytte Momiglianos dikotomi som utgangspunkt, syner ikkje berre Eriksen at dette utvalet av historieskrivarar skreiv innanfor dei etablerte kunnskapstradisjonane; ho er også i stand til å forklare ei rekkje karakteristiske – og frå ein moderne ståstad merkverdige – sider ved dette korpuset. Wiels tendens til å konfrontere historia – henta frå tekstar – med materielle leivningar av dei same fenomena, er eitt ek-

sempel. Den ystt samansette karakteren til Edvard Edwardsens *Bergens beskrivelse* – i det eine augeblikket historieskriving og i det neste monumentsamling – er eit anna eksempel.

Livets læremester er ei sær viktig bok. Den er viktig fordi det er den første som i nyare tid freistar å framstille mangfaldet som prega historieskrivinga i tidleg moderne tid. Eriksens bok er også den første overhovudet som framstiller dette mangfaldet av historiske kunnskapstradisjonar på sine eigne premiss – i rak kontrast til Francis Bulls hundre år gamle litteraturhistoriske tilnærming til deler av dette korpuset. Samstundes reiser boka ei rekkje nye spørsmål og, ikkje minst, synleggjer kor mykje som står att før eit heilskapleg bilete av desse lærdomstradisjonane er på plass. Først og fremst er det eit stort sagn at me veit så lite om publikummet for denne historieskrivinga – dei som anten las verka sjølve, eller fekk dei formidla. Mange av desse verka sirkulerte i manuskriptform i det som må ha vore lokale tekstlege samfunn før dei mykje seinare, gjerne fleire hundre år, blei prenta og utgjevne. Bokhistorie er eit relativt nytt felt i Noreg, men det som har blitt publisert kring boksamlingar og abonnementslister gjev ein viktig inngang til eit meir fullstendig bilete av historisk lærdom – eit som ikkje berre kviler på forfattarane og deira tekstlege produkt. Eriksens framstilling stiller også nye spørsmål til forholdet mellom den tidleg moderne historieskrivinga, forankra i eit historiesyn som krinsa kring historie som «livets lærermeister», til den vitskaplege historieskrivinga på 1800-talet. Denne diskusjonen om brot/kontinuitet, som har resultert i eit stort tal analysar med omsyn til særleg tysk, engelsk og fransk historieskriving, har Eriksen aktualisert i ein norsk samanheng ved å kartleggje ei rekkje distinkte trekk ved historieskrivinga i tidleg moderne tid. Ei samanlikning av 1700-talets historieskriving og det knippet av historikarar som Ottar Dahl kalla «generasjonen av 1814» er med dette etterlyst. Etterlyst er også samanlikningar av historiske kunnskapstradisjonar på 1500- og byrjinga av 1600-talet, med dei som utmeisla seg på 1700-talet og som Eriksen har kartlagt i *Livets læremester*.